

УДК 811, 111'24

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ МОВНИХ ВНЗ

Тетяна ТРУХАНОВА (Кіровоград, Україна)

У статті розглядається проблема формування лексичної методичної компетенції у студентів мовних ВНЗ, представлені завдання для набуття майбутніми вчителями навичок та вмінь.

Ключові слова: лексична компетенція, майбутні вчителі англійської мови, вміння та навички.

The article deals with the problem of methods of forming lexical competence. The tasks for acquiring soft skills and hard skills by future English language teachers are provided.

Key Words: lexical competence, future English language teachers, soft skills, hard skills.

Сучасна соціологія стверджує, що кожна людина володіє двома групами навичок та вмінь: soft skills and hard skills. Перша група – це уніфіковані навички та вміння, що корисні для всіх професій. Вони стосуються емоційного інтелекту людини, набору особистісних характеристик, які пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми. Ці навички та вміння дуже складно перевірити і наочно продемонструвати. Hard skills – це здатність виконувати певні завдання, пов'язані з технікою виконання, їх можна наочно продемонструвати. Це унікальні навички та вміння, притаманні певній професії. Людина, яка навчається певним навичкам та вмінням з цієї групи, згодом здатна доводити дію до автоматизму з використанням заздалегідь відомого шаблону.

Але, безумовно, ми не можемо обмежитися лише шаблонами, тому що лексична методична компетенція досить складна за своєю структурою. Так, вона містить проєктувальні, адаптаційні, організаційні, мотиваційні, дослідницькі навички та вміння, а також навички та вміння контролю і самоконтролю [1, с. 232-239]. Лексична методична компетенція – це комплекс методичних та мовних знань, навичок, умінь і здібностей, оволодіння якими дає змогу породжувати лексично коректне іншомовне мовлення, функціонально характерне для професійної сфери спілкування, та реалізувати soft skills (проєктувальні, мотиваційні, дослідницькі) and hard skills (адаптаційні, організаційні навички та вміння, навички і вміння контролю, самоконтролю).

В статті ми розглянемо як формування hard skills, тобто формування у студентів мовного ВНЗ здатності навчати учнів мовного матеріалу за допомогою алгоритмів (шаблонів), так і засоби навчання, які використовуються для опанування soft skills.

Актуальність проблеми формування лексичної методичної компетенції обумовлена декількома факторами. Перший з яких – це автоматичний перенос студентами методики навчання мовного матеріалу у ВНЗ на урок іноземної мови в школі. Другий – застосування не завжди ефективної методики, що використовувалася вчителями сьогодняшніх студентів під час їхнього навчання в школі (а саме: семантизація нової лексики лише за допомогою перекладу, обмежена кількість вправ та завдань або повна їх відсутність, одноманітність вправ; заміна вправ та завдань лише контролем на всіх ступенях навчання, навіть на початковому та інше).

Почнемо з навчання учнів мовного матеріалу за допомогою алгоритмів (шаблонів). Сучасна методика розглядає алгоритм як повну інструкцію до дії. Для тих, хто навчається, алгоритм є програмою дій, що засвоюються, забезпечує їхню повноту, є засобом самокерування і самоконтролю [5, с. 148]. Наведемо приклад алгоритму навчання нової активної лексики.

1. Усний вступ. Вчитель вводить лексичні одиниці в усній формі в окремих реченнях або зв'язній розповіді.

2. Читання слів вчителем. Now we'll have a look at the new words. First I'll read them. You – just listen. Don't repeat anything. Only try to remember the pronunciation.

3. Повторення нової лексики за вчителем. Спочатку хором, потім індивідуально.

4. Проведення звуко-буквеного аналізу, якщо потрібно. What words are difficult to read? How many letters are there in this word? How many sounds can you hear?

5. Семантизація нової лексики. Обираємо способи семантизації, які дають змогу яскравіше подати лексичні одиниці, пов'язати їх з життєвою ситуацією. Дбаємо про

ефективність та надійність способу семантизації.

6. Виконання вправ на рівні словоформи, словосполучення, фрази, речення: імітація зразка мовлення, підстановка в зразок мовлення, завершення зразка мовлення, розширення зразка мовлення, відповіді на запитання, самостійне вживання лексичних одиниць.

На рівні понадфразової єдності: об'єднання зразків мовлення у понадфразову єдність, об'єднання зразків мовлення у діалогічну єдність [6, с. 112].

Засвоєння алгоритму відбувається поступово. Цей процес ми умовно розподілили на три етапи.

На першому етапі завдання студента – запам'ятати всі кроки, вміти їх назвати, дати відповіді на запитання викладача:

1. Чи завжди необхідний усний вступ? Які форми усного вступу ви можете навести?
2. Чому спочатку читає лексику вчитель? Чи не буде це обмеженням самостійності учнів? На якому етапі, в яких класах безумовно перший читає лексику вчитель?
3. Які способи семантизації використовуються на початковому, середньому, старшому ступенях навчання? Поясніть, як визначається ефективність та надійність способу семантизації.

4. Назвіть види вправ для навчання активної лексики. Визначте раціональну послідовність таких вправ: 1) підстановка у зразок мовлення, 2) імітація зразка мовлення, 3) розширення зразка мовлення.

На другому етапі дії студентів носять більш конкретний характер. Студенти знайомляться з зразками уроків. Потім їм пропонується список лексики. Їхнім завданням є розробити етап ознайомлення або етап автоматизації дій учнів з новою лексикою. На другому етапі доцільно, щоб студенти працювали в парах. Фактично, це розробка фрагменту уроку, який оформлюється відповідно до схеми [7, с.66-69].

Фрагмент уроку з навчання ...

Мета: ...

Обладнання: ...

Етап. Мета. Прийом	Зміст роботи
<p>Етап 1. Ознайомлення з новими лексичними одиницями.</p> <p>Мета: Навчити учнів правильно вимовляти нову лексику та семантизувати її.</p> <p>Прийоми: Читання вголос, прийоми семантизації: наочність, мовна здогадка, переклад.</p>	<p>To go in for sports we need some qualities and skills. What do you think what skills and abilities are needed for different sports?</p> <p>To broaden our vocabulary first let's have a look at the new words...</p>

Обов'язковим є визначення мети, а також зазначено, яке обладнання буде застосовуватися, в графі «Зміст роботи» наводиться повністю пряма мова вчителя. Потім пари студентів обмінюються фрагментами. Через 5-10 хвилин висловлюють свою думку щодо фрагменту, даючи відповіді на запитання. Якщо це етап ознайомлення, то це такі запитання: 1) Чи був вдалим вступ? Як його можна зробити краще? 2) Чи правильна послідовність дій вчителя? Якщо ні, то де саме вона порушена? 3) Чи добре обрані способи семантизації? Якщо ні, то які саме? Запропонуйте свої способи семантизації. Обгрунтуйте, чому обрали саме такі.

Якщо це етап автоматизації дій учнів з новим активним лексичним матеріалом, то студенти відповідають на такі запитання: 1) Чи був проведений звуко-буквений аналіз слів? Чи було доцільним проводити цей аналіз? Якщо так, то яких саме слів? Обгрунтуйте свою точку зору. 2) Які вправи запропоновані на рівні слова, словосполучення? Чи вони взагалі необхідні? 3) Назвіть види вправ, які проводилися на рівні речення. Чи правильна їхня послідовність? 4) Порадьте, які види вправ були б більш доцільними для цієї лексики.

Далі студенти вносять певні зміни, якщо необхідно, в свої фрагменти уроків і потім реалізується третій етап: презентація фрагментів уроків з опорою на конспект та його обговорення під час ділової гри. З метою організації ділової гри готуються картки-завдання.

Картка №1 (3-4 особи). Ви – молоді вчителі. Вам не вистачає досвіду, щоб визначитися, що добре, а що погано в цьому фрагменті уроку. Ваше завдання задати запитання досвідченим вчителям, щоб краще уявити собі, як слід будувати такі фрагменти уроку.

Картка № 2. Ви – вчитель англійської мови, що провів даний фрагмент уроку. Ваше завдання – переконати присутніх, що ваш фрагмент уроку відповідає поставленим цілям і завданням.

Картка № 3 (3-4 особи). Ви – досвідчені вчителі. Ваше завдання – довести, що фрагмент уроку побудований правильно, вчитель досяг своїх цілей, але ви помітили деякі недоліки. Висловіть свої зауваження, а також сформулюйте рекомендації щодо покращення фрагменту.

Картка № 4. Ви – вчитель-методист. Ваше завдання – організувати обговорення фрагменту уроку. Дотримуйтесь такого плану обговорення.

- 1) Які цілі визначив вчитель?
- 2) Чи адекватні вправи цим цілям?
- 3) Яке співвідношення вправ різних типів і видів?
- 4) Які засоби навчання використовувалися?
- 5) Які форми взаємодії мали місце на уроці?
- 6) Що вдалося найкраще?

Зрозуміло, що методика навчання репродуктивного лексичного матеріалу не може обмежуватися лише алгоритмами (шаблонами). Якщо ми не створимо умови для забезпечення повторюваності лексики, то активна лексика переходить до категорії слів, які учень лише впізнає і розуміє.

Розмежувати чітко рецептивну і репродуктивну лексику у конкретного учня неможливо. Іноді у певній комунікативній ситуації учень вживає у мовленні слова, які він зустрічав у текстах, але не вживав в усному чи писемному мовленні. Це означає, що рецептивні лексичні одиниці стають репродуктивними. Водночас, як ми вже зазначали, спостерігається і зворотній процес, коли слова, що належать до активної лексики, переходять у пасивний словник. Звідси випливає, що ми повинні організувати навчання таким чином, щоб активна лексика прочно включилася в систему лексико-семантичних відносин, в яких реалізуються синтагматичні та парадигматичні зв'язки [8, с. 85]. Синтагматичні зв'язки – це рівень лінійного розгортання, рівень синтагми, поєднання слів у словосполучення та речення. Парадигматичні або вертикальні зв'язки слів містять не лише формальний рівень лексико-граматичних парадигм (форми слова), але і семантичні поля і мікросистеми, куди входять синоніми, антоніми, інші слова, близькі за контекстом.

До факторів, що розширюють синтагматичні поля, О.М.Соловова [8, с. 86-89] відносить: введення лексичних одиниць у певному контексті, створення різних зв'язків слова у різних контекстах, поєднання суміжних семантичних полів, застосування мовленнєвої установки проблемного характеру, забезпечення постійної актуалізації вивчених лексичних одиниць та їх максимальної ротації.

Одним з сучасних методів розвитку лексико-семантичних відносин вважають «майнд-меппинг». Цей метод передбачає використання таких засобів: інтелект-карта [2, с. 28-37], карта пам'яті, [4, с. 13-18], інтелектуальна карта [3, с. 51-58], mind map [8, с. 9] та інші. Вищезгадані засоби – це схеми, в яких окремі елементи пов'язуються асоціативними зв'язками. В центрі знаходиться ключове поняття/ ідея/ проблема. Ключове поняття пов'язане з базовими ідеями, від яких відходять другорядні ідеї-асоціації, другорядні можуть бути пов'язані з асоціаціями нижчого рівня [3, с. 51-58]. Лексика на схемі – це складна система логічних зв'язків, де лексичні одиниці представлені у зв'язку з іншими лексичними одиницями.

Досвід використання А.Й.Гордеевою інтелектуальних карт підтверджує, що «майнд-меппинг» сприяє систематизації, слугує міцною опорою для розвитку усного та писемного мовлення, а також такі карти можуть використовуватися для контролю рівня засвоєння вивченого матеріалу.

Для засвоєння студентами сучасних методів розширення контексту їм пропонуються такі завдання:

- складіть лексичну карту-схему з теми ...;
- порівняйте свою схему з схемою однокласника;
- продивіться тематику у підручнику і подумайте, як можна сформулювати мовленнєву інструкцію, щоб поєднати семантичні поля;
- надайте наведеним нижче інструкціям проблемного характеру;
- замініть слова в карті-схемі синонімами, антонімами;
- розробіть мовленнєву зарядку, що об'єднує тему ... з темою ...;
- розробіть лексичну зарядку, що об'єднує лексику уроку ... з лексикою уроку ...

Таким чином, опанування студентами методикою навчання учнів лексичного матеріалу містить як жорстко детерміновані завдання (робота з алгоритмами), так і завдання творчого, самостійного характеру, що у сукупності дає можливість для професійного становлення майбутнього вчителя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бігич О.Б. Методична освіта майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи: Монографія. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2004. – 278с.
2. Бірецька Л.С. Вправи для формування англомовної лексичної компетентності майбутніх лікарів у процесі професійно орієнтованого читання// Іноземні мови. – № 3. – 2014. – С. 28–37.
3. Гордєєва А.Й. Інтелектуальні карти як засіб формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів// Іноземні мови. – № 4. – 2012. – С.51–58.
4. Гордєєва А.Й., Кулик С.І. Формування англомовної лексичної компетентності молодших школярів з використанням карт пам'яті// Іноземні мови. – № 2. – 2013. – С. 13–18.
5. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій: [навч. метод. посібник для студ. мовних спец.осв.-кваліф.рівня "магістр"] /Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за ред. С.Ю.Ніколаєвої – К.: Ленвіт, 2011. – 344 с.
6. Ніколаєва С.Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2008. – 285 с.
7. Практикум з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах (на матеріалі англійської мови): Посібник для студентів/ Кол. Авторів під керівництвом С.Ю.Ніколаєвої і Г.С.Бадаянц. – К.: Ленвіт, 2001. – 296 с.
8. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций: Пособие для студентов пед.вузов и учителей. – М.: Просвещение, 2002. – 239 с.
9. Устименко О.М. Навчання іншомовного монологічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу// Іноземні мови. – № 2. – 2013. – С. 9.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Труханова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика викладання іноземної мови.